

Iskmo-Jungsund OYK

Rakennetun kulttuuriympäristön selvitys

Sweco Finland Oy

Projekti

Työnumero

Asiakas

Tekijä

Päiväys

Dokumenttiviite

Reg. No. 2661738-3

Iskmo-Jungsund OYK

25014162

Mustasaaren kunta

Hanna Ojutkangas

31.1.2025

25014162_Iskmo-Jungsund_OYK_Rakennetun_kulttuuriympariston_selvitys.docx

1	Johdanto.....	5
1.1	Selvityksen tarkoitus ja sisältö.....	5
1.2	Menetelmät ja arvottamisen kriteerit.....	6
	Rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisen periaatteet.....	6
1.3	Inventoidut kohteet.....	9
2	Yleiskuvaus alueesta	10
2.1	Maisemapiirteet	10
2.2	Kaavoitustilanne ja suojelu.....	15
	2.2.1 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	15
	2.2.2 Maakuntakaavoitus	15
	2.2.3 Yleiskaavoitus	16
	2.2.4 Suojelu	18
3	Rakennetun kulttuuriympäristön kehityksen vaiheet.....	20
3.1	Iskmo ja Jungsund	20
3.2	Grönvikin lasitehdas.....	25
3.3	Rakentaminen.....	25
4	Rakennetun kulttuuriympäristön nykytila	28
4.1	Grönvikin entinen lasitehdas	28
4.2	Maatilat	29
4.3	Asuinrakennukset	30
4.4	Talousrakennukset.....	32
4.5	Koulut ja julkiset rakennukset.....	34
4.6	Kivimuurit.....	35
5	Yhteenveto ja johtopäätökset.....	37
5.1	Yhteenveto.....	37
5.2	Johtopäätökset ja arvot.....	37
5.3	Suosituksat	39
6	Lähteet.....	40
	Liitteet	41

Tiivistelmä

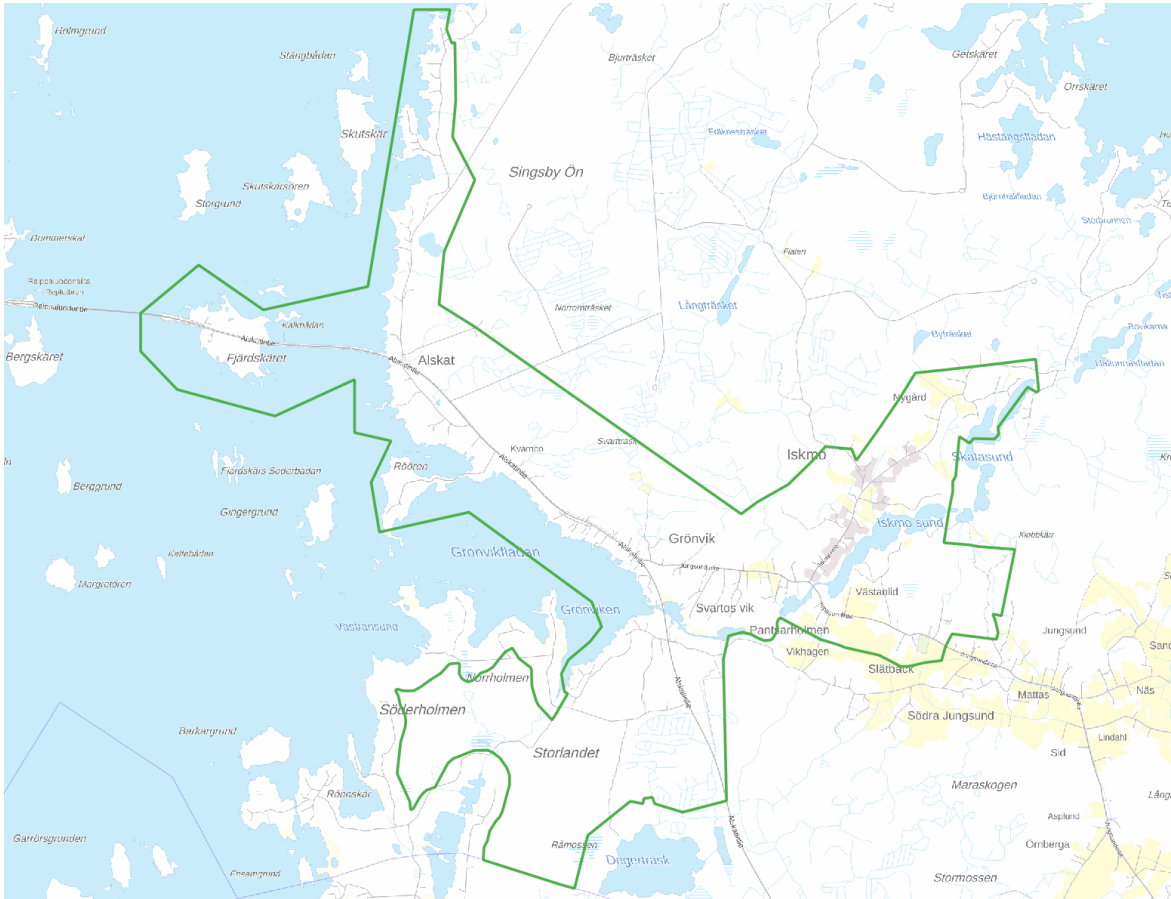
Kulttuuriympäristöselvityksen kohteena on Mustasaaren Iskmo-Jungsund osayleiskaava-alueen rakennettu kulttuuriympäristö. Selvitysalue sijaitsee Mustasaaren kunnan pohjoispuolella noin yhdeksän kilometriä kuntakeskuksesta. Se sisältää Iskmon, Södra Jungsundin ja Jungsundin kylien osa-alueita sekä Fjärdskäretin. Alueen läpi kulkevat merkittävimmät tiet ovat Alskatintie, Jungsundintie, Iskmontie sekä Köklotintie. Alueelta on aiemmin tunnistettu valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Grönvikin lasitehdas, joka on osa Pohjanmaan teollisuuden kartanot RKY-kokonaisuutta. Grönvikin entisen lasitehtaan päärakennus on rakennussuojelulailla suojeltu rakennus.

Alueen tunnettu asutushistoria ulottuu 1300-luvulle asti, ja vanhimmat säilyneet rakennuskohteet ovat 1700-luvulta. Asutuksen pääpaino on ollut selvitysalueen itäosassa Iskmon ja Jungsundin kyläalueilla. Alueen merkittävin rakennetun kulttuuriympäristön kohde on Grönvikin entinen lasitehdas. Alueen rakennuskanta on valtaosin asuinrakentamista ja entisiä maatiloja talousrakennuksineen. Julkisia rakennuksia on vähän.

Selvityksen yhteydessä laadittiin kohdekortit 58 kohteesta ja tunnistettiin kaksi kulttuuriympäristön arvoaluetta. Kohdekorttien yhteydessä on nostettu esiin inventoitujen kohteiden arvot ja niiden perustelut. Arvokkaimmat kohteet ovat painottuneet Iskmontien varrelle, Iskmon salmen itäpuolelle Jungsundintien varrelle sekä Grönvikin kartanon alueelle. Nämä ovat alueita, joilta löytyy niin ikään selvitysalueen vanhin rakennuskanta.

1 Johdanto

1.1 Selvityksen tarkoitus ja sisältö

Kuva 1 Selvitysalueen sijainti rajattu Maanmittauslaitoksen peruskarttaan vihreällä.

Kulttuuriympäristöselvityksen kohteena on Mustasaaren Iskmo-Jungsund osayleiskaava-alueen rakennettu kulttuuriympäristö. Selvitysalue sijaitsee Mustasaaren kunnan pohjoispuolella noin yhdeksän kilometriä kuntakeskuksesta sisältäen Iskmon, Södra Jungsundin ja Jungsundin kylien osa-alueita sekä Fjärdskäretin. Alueen läpi kulkevat merkittävimmät tiät ovat Alskatintie, Jungsundintie, Iskmontie sekä Köklotintie. Alueelta on aiemmin tunnistettu valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö Grönvikin lasitehdas, joka on osa Pohjanmaan teollisuuden kartanot -nimistä RKY-kokonaisuutta. Grönvikin entisen lasitehtaan päärakennus on rakennussuojelulailla suojeltu rakennus.

Kulttuuriympäristöselvityksen tavoitteena on tunnistaa osayleiskaava-alueen rakennetulle kulttuuriympäristölle tyypilliset, yleiskaavatyössä huomioitavat ominaispiirteet ja arvot. Selvitys liittyy käynnistyvään Iskmo-Jungsund osayleiskaavaan ja palvelee sen taustaselvityksenä. Hankkeen tavoitteena on varmistaa alueen kestävä yhdyskuntarakenne, joka huomioi Iskmo-Jungsundin erityispiirteet ja mahdollistaa viihtyisän elinympäristön alueen nykyisille ja tuleville asukkaille. Yleiskaavan laadinnalla selvitetään ja osoitetaan uudet asemakaavoitettavat asuinalueet, jotka tukevat nykyistä yhdyskuntarakennetta.

Selvityksessä esitellään alueen kulttuurihistorian päävaiheet ja kuvaillaan sekä aluekokonaisuus että yksittäisiä rakennuksia nykyasussaan. Alueelle on laadittu vuonna 1998 rakennusinventointi, jonka kohdetiedot päivitettiin nykyisen selvityksen yhteydessä. Tämän lisäksi inventointia täydennettiin alueilta, joille aiempi inventointi ei ollut ulottunut. Keskeisimmistä inventoiduista rakennuksista on laadittu kohdekortit, joista käy ilmi rakennuksen perustiedot, arkkitehtoniset piirteet ja säilyneisyys.

Selvityksen tilaajana on Mustasaaren kunta ja laatijana Sweco Finland Oy:stä arkkitehti Hanna Ojutkangas sekä maisematutkimuksen FM Maria Kirveslahti. Työn aikana pidettiin Mustasaassa arvottamistyöpaja, johon osallistu Mustasaaren kunnasta Catarina Simons ja Jonas Aspholm, ELY-keskuksesta Carina Ahlvik-Fors sekä Pohjanmaan museosta Outi Orhanen ja Annika Harjula-Eriksson. Työpajassa esiin tulleet näkemykset ja täydennystarpeet on huomioitu selvityksessä.

1.2 Menetelmät ja arvottamisen kriteerit

Selvitys pohjautuu olemassa oleviin historiatietoihin, aiempiin selvityksiin ja inventointeihin, sekä paikan päällä tehtyyn inventointiin. Rakennukset ja maisemakokonaisuus on inventoitu ja valokuvattu paikan päällä maastossa 12.–15.8.2024. Rakennukset on inventoitu ulkopuolelta.

Keskeisimpiä kirjallisuuslähteitä ovat olleet Michael Ekin aiempi inventointi vuodelta 1998, *Iskmo-Jungsund förr och nu* osat 1–3, sekä teos *”Nurja ja vaikea kansa” - Mustasaaren kunta 650 vuotta* (Karlsson, Kiuru & Airola, 2002). Mustasaaren rakennusvalvonnan arkistosta on saatu tarpeen mukaan tietoja yksittäisistä rakennuskohteista.

Rakennetun kulttuuriympäristön arvottamisen periaatteet

Rakennettu ympäristö kokonaisuutena samoin kuin yksittäiset rakennukset, rakennelmat ja muut ympäristön osat sisältävät erityyppisiä arvoja. Yksittäisten kohteiden merkityssisältö käsittää tavallisesti useita eri arvoja. Arvot vaikuttavat monella eri tasolla: ympäristön kauneus synnyttää esteettistä mielihyvää ja ajallinen kerroksellisuus auttaa ymmärtämään historiaa ja yhteiskunnan muutoksia. Taloudellinen arvo taas on luonteeltaan hyvinkin konkreettinen ja aikaan sidottu.

Rakennetun ympäristön tai yksittäisen rakennuksen kulttuurihistoriallinen merkittävyys koostuu sen sisältämisestä yksittäisistä arvoista. Kulttuurihistoriallinen merkittävyys liittyy paitsi kohteen merkitykseen dokumenttina, eli sen kykyyn kertoa oman aikansa historiallisista, rakennustaiteellisista ja yhteiskunnallisista olosuhteista, myös sen asemaan osana visuaalista ympäristökokonaisuutta. Kulttuurihistoriallisesti merkittävä kohde on tärkeä ja monipuolinen menneisyyden dokumentti, joka symbolisoi eri aikakausina vallinneita arvostuksia, pyrkimyksiä ja olosuhteita.

Arvottamisessa tavoitteena on tunnistaa alueiden ja kohteiden kulttuurihistoriallinen merkittävyys ja ominaisluonne suhteutettuna laajempaan kulttuuriympäristökokonaisuuteen, rakennustyyppin historiaan tai historialliseen ilmiöön. Kulttuurihistoriallisesti merkittävien kohteiden inventoinneissa yleisesti käytetyssä arvottamismallissa rakennetun ympäristön arvot on jaettu rakennushistoriallisiin tai rakennustaiteellisiin / arkkitehtonisiin, historiallisiin sekä maisemallisiin arvoihin / ympäristöarvoihin.

Rakennushistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokas (R) kohde tai alue ilmentää aikansa tai ympäristönsä rakennustapaa, ihanteita ja tekniikkaa. Se voi edustaa jotain arkkitehtonista tyyliä tai tyylivaikutteita, jollakin tavalla mielenkiintoista, harvinaista tai tyyppillistä rakennusteknistä ratkaisua tai rakennustyyppiä, tai tietylle ajalle tai

sosiaaliryhmälle tyypillistä rakentamisen tapaa. Se voi osaltaan kertoa mm. tyylin, rakennustekniikan, työtapojen sekä elintapojen kehityksestä. Kohteiden arvottamisessa kiinnitetään huomiota mm. kohteen esteettiseen laatuun eli sen kauneusarvoihin, rakennustaiteelliseen toteutukseen, kohteen harvinaislaatuuteen tai sen edustavuuteen jonkin aikakauden tyyppiesimerkkinä.

Historiallisesti arvokas (H) kohde tai alue liittyy tärkeään tai olennaiseen historialliseen prosessiin, ilmiöön, tapahtumaan tai esimerkiksi paikallis- tai henkilöhistoriaan: sen rakentamisen historiaan, rakennuksessa asuneiden henkilöiden elämänvaiheisiin taikka teollisuuden tai maanviljelyksen historiaan. Historiallisesti merkittäviä ovat esimerkiksi asutus-, elinkeino-, sivistys- ja hallinto- sekä kirkko- ja sotahistoriaan liittyvät kohteet. Useissa kohteissa yhdistyy monenlaisia kulttuurihistoriallisia arvoja.

Maisemallisesti arvokkaassa (M) kohteessa ympäristöarvot ovat tärkeitä. Maisemallisesti arvokas kohde tai alue voi olla merkittävä kulttuurimaisema, rakennettu kokonaisuus tai olennainen osa tällaista kokonaisuutta, joka antaa edustavan kuvan seudun kulttuurihistorialle luonteenomaisista tai erikoislaatuista piirteistä tai liittyy luontevasti ympäröivään luonnon- tai kulttuurimaisemaan. Kohde saattaa olla osa arvokasta ympäristökokonaisuutta, muodostaa oman maisemallisen kokonaisuuden tai olla maiseman maamerkki. Yksittäinen rakennus voi olla maisemallinen kiintopiste tai kohteella voi olla merkitystä osana ajallisesti tai tyyllisesti kerroksellista kokonaisuutta. Ympäristöllisten arvojensa vuoksi merkittävä maisemallinen kohde voi laajuutensa perusteella olla joko lähimaisema eli miljö tai maisemakokonaisuus. Kauneusarvojen ohella kohteet sisältävät runsaasti historiallisia ja arkkitehtonisia arvoja.

Arvottamisessa käytetään tukena vakiintuneita kriteereitä, joita ovat esimerkiksi tyypillisuus, harvinaisuus, erikoisuus, monipuolisuus, kerroksellisuus, säilyneisyys, alkuperäisyys / autenttisuus, edustavuus, yhtenäisyys, symbolimerkitys, identiteetti sekä opetus- ja tutkimusarvo.

Modernin rakennusperinnön arvottamisessa kohteen arkkitehtonisiin arvoihin liittyviä kriteereitä ovat mm. arkkitehtuurin korkeatasoisuus, detaljoinnin huolellisuus, ratkaisujen omaperäisyys, taiteellinen intentio ja ajallinen edustavuus.

Arvottamisen kriteerit on tiivistetty seuraavan taulukkoon:

Maisemalliset arvot (M)	Historialliset arvot (H)	Rakennushistorialliset arvot (RH)
Maisema - Alueella tai kohteella on merkittävä asema suurmaisemassa. Kohde voi olla myös maisemallinen kiintopiste. - Alue on kerroksinen ja monipuolinen, ja voi siten sisältää useanlaisia tekijöitä. - Maisemakuvassa näkyvät tekijät: omaleimaisuus, monimuotoisuus, maisematilan eheys ja rajautumisen selkeys,	Paikallinen identiteetti - Alue tai kohde sisältää erityistä merkitystä alueen asukkaille ja toimintoille. - Kohde on ympäristössään tunnistettava. Symboliarvo - Alueella tai kohteella on merkitystä historian tulkinnassa tai havainnollistamisessa. Se on ollut	Laatu, arkkitehtuuri - Alueen tai kohteen alkuperäinen arkkitehtuuri on laadukasta ja/tai aikakaudelle ominaista. - Kohde edustaa onnistuneesti aikakautensa arkkitehtuuria ja sen idea on selkeästi luettavissa. Eri aikakaudet ovat selkeästi erotettavissa, korjaukset ja

sekä identiteettimerkitykset. Kaupunki- tai kyläkuva - Alue tai kohde kuvastaa kaupunki- tai kylärakenteen ominaispiirteitä, historiallista kehitystä tai sisältää useita eri aikojen elementtejä. - Rakennuskanta tai ympäristö on yhtenäinen, syntynyt lyhyen ajan kuluessa tai samojen historiallisten ja ympäristöllisten edellytysten vallitessa. Viherympäristö - Alueen tai kohteen vihersuunnittelu on laadukasta, toteutus on huolellista ja alue tai kohde on ylläpidetty. - Puistojen ja kevyen liikenteen väylien laatutaso, sekä viher- ja virkistysalueiden saavutettavuus. Intensiteetti - Alue tai kohde luo tai siihen sisältyy voimakkaita elämyksiä esimerkiksi luonnonmaiseman ja ihmisen vaikutuksen vastakohtaisuuden tai tietyn hallitsevan ja toistuvan maisematekijän takia. Kohde sisältää vaihtelevuutta ja sopusointuisuutta.	vaikutuksiltaan heijastava tai välittänyt innovaatioita. Autenttisuus ja alkuperäisyys - Alue tai kohde on säilyttänyt olennaiset syntyhistoriaan ja arkkitehtuuriin liittyvät piirteensä. Muutokset ovat vähäisiä tai luontevia. Historiallinen merkitys - Alue tai kohde on laajempaa yhteiskunnan ja hyvinvointivaltion rakentumista ja/tai muutosta kuvaava. - Alue tai kohteella on merkitystä historiallista kehitystä, tapahtumaa tai henkilöä kuvaavana.	laajennukset tuovat lisäarvoa ja rakennuksen alkuperäinen henki on säilynyt. Edustavuus, tyypillisuus - Alue tai kohde edustaa ajalleen tai paikalleen luonteenomaista tyyppiä ja on sen hyvin säilynyt esimerkki. Kriteeri arvioi erityisesti niitä ympäristön ominaispiirteitä, jotka erottavat sen muista alueista. Harvinaisuus - Alue tai kohde edustaa alun perin vähälukuiseksi jäänyttä ryhmää tai on aikojen kuluessa harvinaistunut ja siten uhanalainen. Rakennustekniikka - Alue tai kohde sisältää rakennusten ja rakenteiden rakennustekniikkaan, rakentamisen prosesseihin tai materiaaleihin liittyviä arvokkaita, alkuperäisiä, innovatiivisia ja/tai harvinaisia ominaisuuksia.
--	--	--

1.3 Inventoidut kohteet

Kuva 2 Inventoitujen kohteiden sijainti ja numerointi kohdekortilla. Kartta: Maanmittauslaitos.

Selvitysalueella inventointiin 58 kohdetta, joista laadittiin erilliset kohdekortit. Inventointikohteet sisältävät vuonna 1998 inventoidut kohteet, joiden lisäksi inventointia täydennettiin selvitysalueen länsiosassa Alskatin suunnalla. Inventoidut kohteet olivat pääasiassa asuinrakennuksia pihapiireineen, mutta joukossa on myös muutama julkinen rakennus.

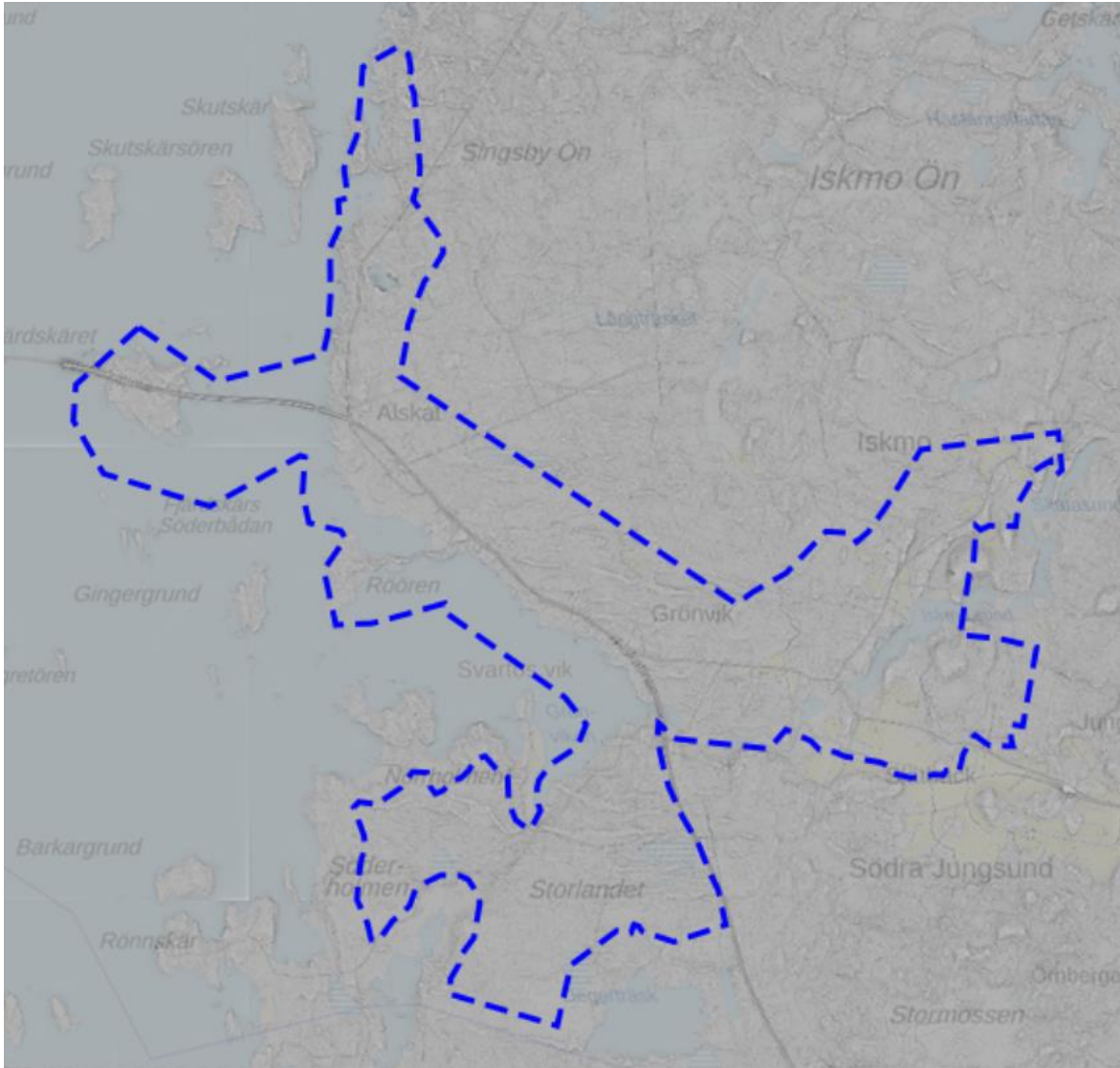
2 Yleiskuvaus alueesta

2.1 Maisemapiirteet

Kuva 3 Selvitysalueen rajausta Maanmittauslaitoksen ortokuvassa.

Selvitysalue on pitkälti entistä merenpohjaa, joka on maan kohoamisen myötä muuttunut osaksi mannerta. Maisema on tasaista, ja sen luonto on pääasiassa merenlahtien rantaniittyjä, viljelysmaisemaa sekä metsää. Asutus sijoittuu teiden varsille maalaismaisemaan. Selvitysalueen länsiosa on metsäinen ja maisemakuvaltaan sulkeutunut. Itään kuljettaessa maisema muuttuu avoimeksi ja teitä reunustavat viljelyspellot sekä avoimet pihapiirit. Peltoviljelyn vähentyessä avoimet pelto- ja niittymaisemat ovat kuitenkin muuttumassa viljelysmaiden umpeen kasvamisen takia.

Kuva 4 Museoviraston Lidar-aineisto Maanmittauslaitoksen taustakartan päällä kuvaa alueella olevia maastonmuotoja. Alueella näkyy valeina muodostelmina itä-länsisuuntaisia De Geer -moreeneja, jotka ovat muodostuneet entiseen merenpohjaan jääkauden loppuvaiheessa.

Selvitysalue sijaitsee Pohjanmaan maisemamaakunnassa Etelä-Pohjanmaan rannikkoseudulla. Etelä-Pohjanmaan rannikkoseudulla viljavat savikkoalueet on yleensä raivattu pelloiksi. Selännealueille jäävän luonnonkasvillisuuden yleisilme on yleensä karu. Rannikolla metsät ovat kuivakoiden mäntykankaiden lisäksi kuusikoita ja hieman rehevämpiä. Kasvillisuus on sisämaata monipuolisempaa. Suot ovat yleensä pieniä. (Ympäristöministeriö, 1993.)

Kuva 5 Selvitysalue on länsiosassaan pääasiassa metsäistä. Köklotintien molemmin puolin on tiivistä metsikköä (vasemmalla). Köklotintien varrella sijaitsee Alskatin satama, jonka kohdalta aukeaa harvoja näkymiä kohti merta (oikealla).

Kuva 6 Alskatintie jatkuu selvitysalueelta Raippaluodon sillaksi (vasemmalla). Alskatintien varrella on molemmin puolin runsaasti puustoa ja näkymälinjat kulkevat pitkin tietä (oikealla).

Kuva 7 Alskatintien lounaispuolella kulkee metsikön keskellä Munkgrundsvägen, jonka varrelta on kulku rannassa oleviin asumuksiin (vasemmalla). Alskatintieltä lähtee Röörenille yksityistie Røjörsvägen, jolta avautuu näkymä Raippaluodon sillalle asti (oikealla).

Kuva 8 Lähempänä Alskatintien ja Jungsundintien risteystä on Grövnikin uimaranta (vasemmalla). Alskatintie jatkuu pitkälti puuston reunustamana Jungsundintien risteykseen (oikealla).

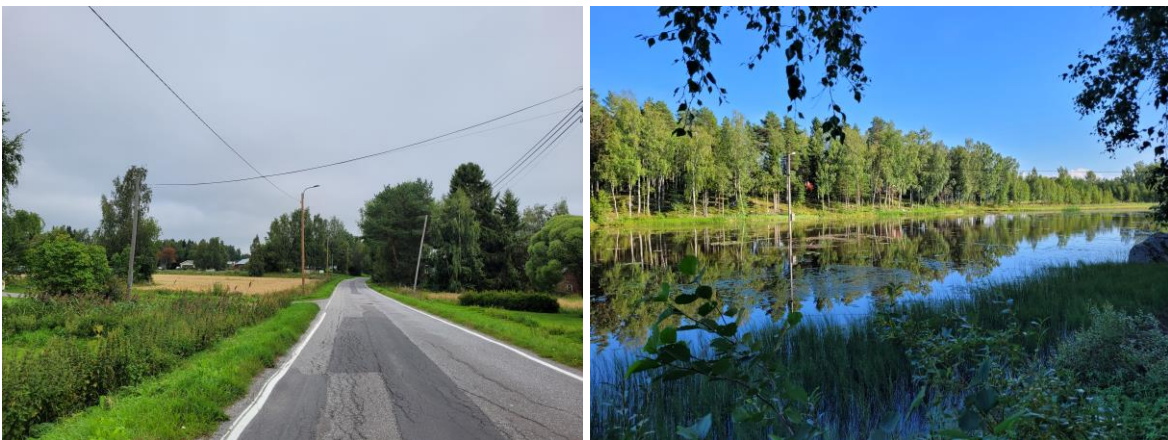
Kuva 9 Alskatintie jatkuu kaava-alueen eteläosaan kulkien läpi talousmetsien (vasemmalla). Alskatintieltä erkanee itään Södersidsvägen, joka jää kuitenkin kaava-alueen ulkopuolelle (oikealla).

Kuva 10 Jungsundintie alkaa lännestä puustoisena (vasemmalla), mutta maisema aukeaa Iskmon kylää lähestyttäessä viljelymaaksi (oikealla).

Kuva 11 Iskmontien pohjoisosassa aukeavat molemmat puolet peltoaukeat (oikealla). Alnäsängenillä on salmen rannalla karjan laidunmaata (oikealla).

Kuva 12 Iskmontiellä pihapiirit sijaitsevat pääosin puuston ympäröimänä, ja niiden välistä avautuvat ajoittain pienet viljelysaukeat (vasemmalla). Iskmön salmi avautuu kauniisti päiväkotirakennuksen takana (oikealla).

Kuva 13 Selvitysalueen itäosassa, Jungsundvägenin eteläpuolella kulkee Pansarholmsvägen, jonka varrella on paljon avointa peltomaisemaa (vasemmalla). Iskmo sundin itäpuolella maisema muuttuu avoimemmaksi ja pellot laajenevat (oikealla).

Kuva 14 Jungsundintien varrella on kaava-alueen itäosassa runsaasti viljeltyjä peltoja (vasemmalla) sekä hakamaisemaa (oikealla).

2.2 Kaavoitustilanne ja suojelu

2.2.1 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden taustalla on valtioneuvoston päätöksellä vuonna 2010 voimaan tulleet valtakunnallisesti merkittävät rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnit (RKY 2010). Iskmo-Jungsund osayleiskaavan alueella valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön (RKY) kohde on Grönvik osana Pohjanmaan teollisuuden kartanoita.

2.2.2 Maakuntakaavoitus

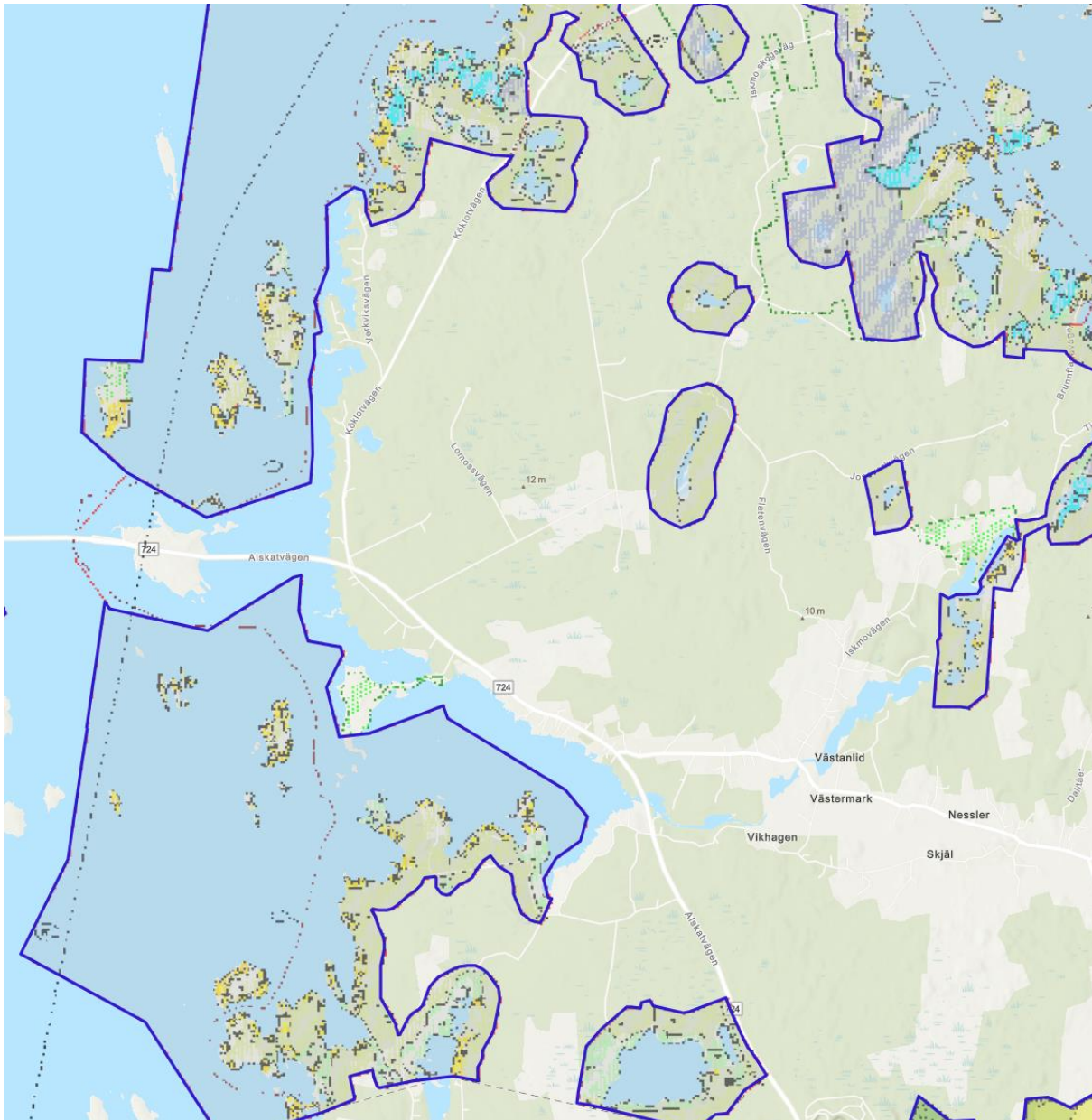
Alueella on voimassa Pohjanmaan maakuntakaava 2040. Voimassa oleva maakuntakaava on hyväksytty 15.6.2020 ja sai lainvoiman vuonna 2022. Voimassa olevan maakuntakaavan lisäksi alueelle on aloitettu 28.9.2020 Pohjanmaan maakuntakaavan 2050 laatiminen, sillä Pohjanmaan liitto on siirtynyt rullaavaan kaavoitukseen. Pohjanmaan maakuntakaava 2050 on strateginen kaava, jossa valtakunnalliset tavoitteet yhdistetään maakunnallisiin tavoitteisiin, ja se voimaan astuessaan korvaa Pohjanmaan maakuntakaavan 2040.

Muutoksena voimassa olevaan maakuntakaavaan 2040, on maakuntakaavan 2050 luonnoksessa osoitettu ohjeellinen tai vaihtoehtoinen tielinjaus, Grönvikin ohikulkutie. Tielinjaus on osoitettu kulkemaan Alskatintien koillispuolella ja kiertämään Grönvikin kylän. Merkintään liittyy suunnittelumääräys: ”Tielinjauksen varrelle suunniteltu alueidenkäyttö ja toimenpiteet eivät saa vaarantaa tien toteutusta. Jatkosuunnittelussa tulee huomioida kulttuuriympäristö-, maisema- ja luontoarvot sekä turvata alkutuotannon toimintaedellytykset.” Muutoin Pohjanmaan maakuntakaavan 2050 luonnos ei merkittävästi eroa Pohjanmaan maakuntakaavasta 2040.

Maakuntakaavassa 2040 olevan suunnittelumääräyksen mukaan: ”Jos alueelle osoitetaan aluevarausmerkintä, se määrittelee ensisijaisen maankäyttömuodon alueella. Alueiden käytössä on varmistettava, että kulttuuriympäristöjen ja luonnonperinnön arvot säilyvät. Tarkemmassa suunnittelussa sekä rakentamisessa tulee ottaa huomioon rakennettu kulttuuriympäristö kokonaisuutena, sen erityispiirteet ja ajallinen kerroksellisuus siten, että siihen liittyvät arvot turvataan ja aluetta voidaan kehittää.”

Mustasaaren strateginen yleiskaava on hyväksytty kunnanvaltuustossa 10.6.2013, mutta se on oikeusvaikutukseton. Kunnan strategisella yleiskaavalla on huomioitu Grönvikin maiseman tai kulttuuriympäristön kannalta valtakunnallisesti arvokas alue.

Alueella ei ole voimassa olevaa yleiskaavaa. Alueelle on laadittu Alskat-Iskmo-Grönvik osayleiskaava, jonka kunnanvaltuusto hyväksyi 10.2.2014, mutta Vaasan hallinto-oikeus kumosi päätöksen, eikä osayleiskaava saanut lainvoimaa. Alue rajautuu Mustasaaren mantereen puoleisten rantojen rantaosayleiskaavaan (hyväksytty 2012) sekä Vaasan yleiskaavaan 2030 (hyväksytty 2011).

Kuva 17 Ote Mustasaaren yleiskaavoitetusta alueista. Selvitysalue rajautuu Mustasaaren mantereenpuoleisten rantojen rantaosayleiskaavaan. Kartta: Mustasaaren kunta.

2.2.4 Suojelu

Kuva 18 Grönvikin kartanon valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön sijainti peruskartalla. Kartta: Kulttuuriympäristön palveluikkuna, Museovirasto

Museoviraston laatiman valtakunnallisesti merkittävän rakennetun kulttuuriympäristön inventoinnin mukaan kaava-alueella on Pohjanmaan teollisuuden kartanoista merkittävä patruunarakennus Grönvikin lasitehtaan päärakennus. Kuvauksen mukaan:

”Pohjanmaalla ei ole ollut kartanolaitosta, mutta maakunnassa 1800-luvulla vaikuttaneen teollisuusporvariston kartanomaiset patruunarakennukset ovat verrattavissa kartanoiden päärakennuksiin. Pohjanmaan teollisuuden 1700- ja 1800-luvun patruunarakennuksiin pihapiireineen ja lähiympäristöineen liittyy Pohjanmaan ja Suomen historiassa poikkeuksellista henkilö-, maanomistus- ja yhteiskuntahistoriaa sekä maaseudun varhaista teollistumishistoriaa. Ne kuvastavat Pohjanmaan laivanvarustuksen ja siihen liittyvän muun liiketoiminnan tuomaa vaurautta Rannikko-Pohjanmaalla.

[...]

Grönvikin lasitehtaan rakennuskannasta on jäljellä mahdollisesti 1700-luvun lopusta oleva kaksikerroksinen päärakennus puistoineen ja puutarhurin taloineen. Päärakennus on rakennettu viimeistään 1814 ja restauroitu 2000-luvulla.”

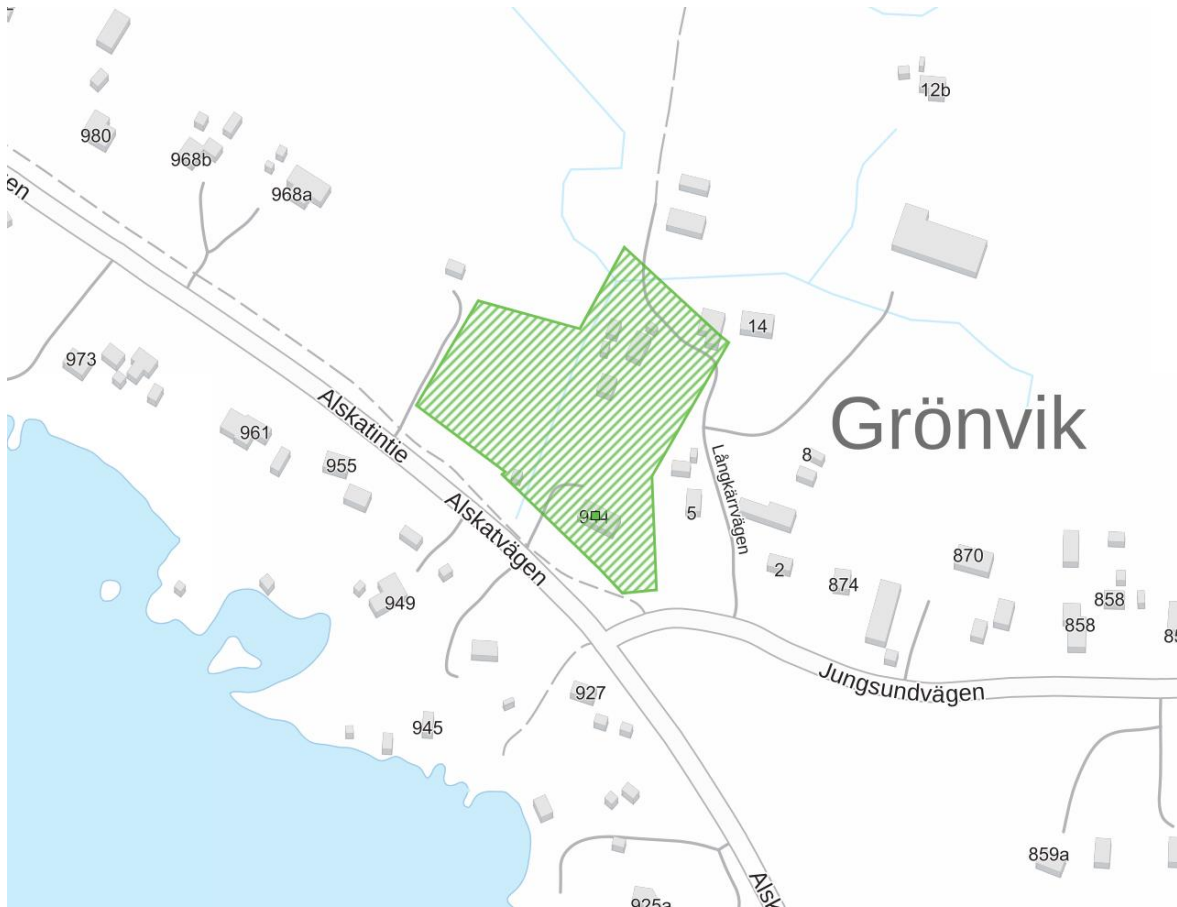
Historiakuvauksen mukaan:

”Pohjanlahden ja Oulun porvaristo ryhtyi käyttämään hyväkseen 1765 murtuneen Pohjanlahden kauppapakon sallimia vapauksia kauppiaina ja laivanvarustajina. Monet heistä lähtivät kauppavapauden toteututtua ulkomaille tutustumaan liike-elämään ja solmimaan kauppasuhteita. Suomeen perustettiin 1700-luvun lopulla 12 lasitehdasta eli -ruukkia, mm. Mustasaaren Grönvikin ja lin Nybyn lasitehtaat.

[...]

Grönvikin lasitehdas oli 1800-luvun lopulla Pohjoismaiden suurin ikkunalasin valmistaja. Sen oli perustanut laivanvarustaja Johan Grönberg 1812 Mustasaaren Iskmon kylään

satamapaikan viereen. Toiminta loppui 1907. Lasitehtaan yhteydessä toimi myös paperitehdas 1828-1876, fajanssitehdas 1841-1907 sekä laivaveistämö.” (RKY 2010)

Kuva 19 Grönvikin kartanon alue, jonka sisällä on osoitettu suojellun päärakennuksen sijainti. Kuva: Kulttuuriympäristön palveluikkuna, Museovirasto.

Grönvikin entisen lasitehtaan päärakennus on suojeltu rakennussuojelulailla loppuvuodesta 1996. Vuonna 1995 tehdyn Museoviraston tarkastusmatkan raportin mukaan: ”Osa lasitehtaan makasiineista päärakennuksesta pohjoiseen on sijainnut samalla kohdalla missä nyt on Alskatintie. Siten ne lienevät tuhoutuneet tierakennuksen aikana.” (Hiekkänen, 1995)

Simo Vantal on vuoden 1833 kartassa on kiviaidan ympäröimä Trädgård päärakennuksesta pohjoiseen (Lasitehtaisen inventointi). Sen pohjoisaita on säilynyt suureksi osaksi (ehkä myös itäinen aitajakso), mutta on länsiosaltaan tuhoutunut tien ja sen koillispuolelle rakennetun kevyen liikenteen väylän mukana. Tämä näkyy vuoden 1995 ilmakuvista (9.1.1995, RHO kuva-arkisto).

3 Rakennetun kulttuuriympäristön kehityksen vaiheet

3.1 Iskmo ja Jungsund

Alkujaan Jungsundin ja Iskmon alueen kylät olivat saaristokylä, joiden asukkaat elivät kalastuksesta, metsästyksestä ja pienviljelystä. Maanpinnan nouseminen rannikolla yhdisti saaret osaksi mannerta, ja vähitellen kylät muuttuivat tyypillisiksi rannikkokyliksi. Varsaisimman asutuksen ajankohtaa Iskmo-Jungsundin alueella on mahdotonta määrittää, mutta alueella on ollut asukkaita jo 1300-luvulla. Viljeltävää maata oli niukalti, ja sekin oli usein kivistä ja upottavaa, joten paikalliset asukkaat metsästivät ja kalastivat elääkseen.

Jungsundin ensimmäinen kiinteä asutus sijoittui molemmin puolin kylän jakanutta salmea, jonka tienoilla kulkee nykyään Jungsundintie sekä Kalvholmintie. Salmi jakoi kylän Södra Jungsundiin ja Norra Jungsundiin, joista Södra Jungsundissa tilat sijoittuivat tiiviimmin kuin pohjoisessa osassa. Vuonna 1695 Norra Jungsundissa oli kahdeksan maatilaa ja Södra Jungsundissa seitsemän. Salmi oli otollinen kalastusalue kylän asukkaille, kunnes maankohoamisen seurauksena kalastuspaikat siirtyivät saaristoon.

1600-luvulla Iskmo oli pieni ja tiivis kylä, jossa oli vain neljä tilaa, Loo, Gläsmästar, Kloo ja Berg. 1720-luvulla isovihan jälkeen laivanrakennus oli seudulla aktiivista, sillä vaasalaisporvarit tarvitsivat uusia aluksia. Myös Iskmossa oli noina vuosina aktiivinen laivatelakka. Vuosina 1709–1769 Iskmon neljä tilaa halottiin 11 tilaan, ja uudistilat saivat elantonsa viljelyllä. Halkomisen myötä vanhoihin pihapiireihin rakennettiin uusia rakennuksia. Iskmon alueella on kuitenkin jo varhain otettu käyttöön kaikki viljelykelpoiset alueet, eikä asutus levinnyt niiden ulkopuolelle ennen 1900-lukua.

1780-luvulla rakennettiin Alskatista Vaasaan tie, joka kulki Jungsundin, Singsbyn ja Karperön läpi. Tieyhteys helpotti Raippaluodon asukkaiden kulkemista, sillä he olivat aiemmin olleet sään ja tuulen armoilla ilman maayhteyttä Vaasaan. Norra Jungsundissa toimi Backin tilalla kestikievari vuodesta 1860 vuoteen 1871, minkä jälkeen se siirtyi Nissasin tilalle toimien aina 1930-luvulle asti.

Grönvikin kartanon omistaja perusti vuonna 1815 Iskmoon koulun, joka oli toiminnassa vuoteen 1820 asti. Tämän jälkeen Iskmossa ei muutamaan vuosikymmeneen ollut koulua, vaan lapset kävivät koulussa Jungsundissa, jonne oli perustettu koulu vuonna 1823. Vuonna 1909 Iskmoon perustettiin viimein kansakoulu, joka oli käytössä vuoteen 1976 asti. Nykyään vanhassa koulurakennuksessa toimii Iskmon päiväkot.

Kuva 20 Kartassa vuodelta 1863 näkee, miten vesi on erottanut Iskmon ja Jungsundin kylät toisistaan. Jungsundin kylän läitse kulkee salmi, joka on erottanut kylän pohjois- ja eteläosaan. Kartta: Vanhat kartat.

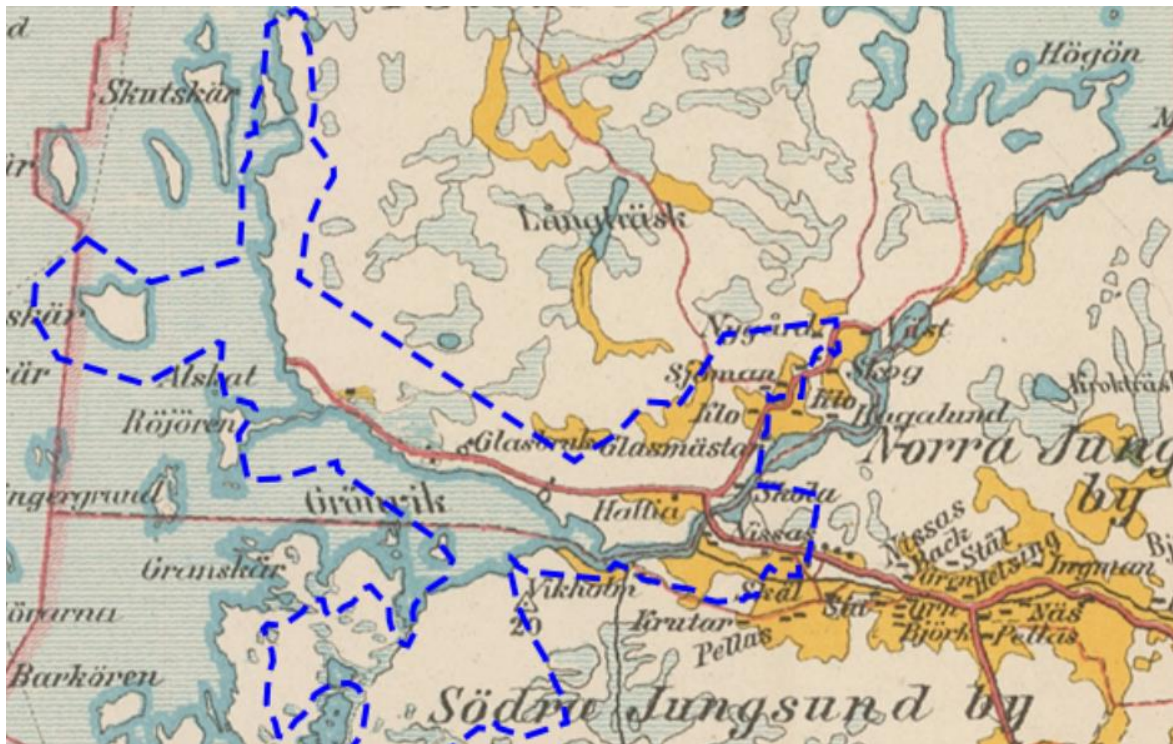

Kuva 21 Vuoden 1913 kartassa viljelysmaat sijoittuvat nykyisen Iskmovägenin ja Jungsundvägenin varrelle. Jungsundissa on Iskmoa enemmän asutusta, mutta suurin osa tiloista ei sijaitse selvitysalueella. Selvitysalueen länsipuoli ja eteläosa on pääosin asuttamatonta metsämaata. Kartta: Vanhat kartat.

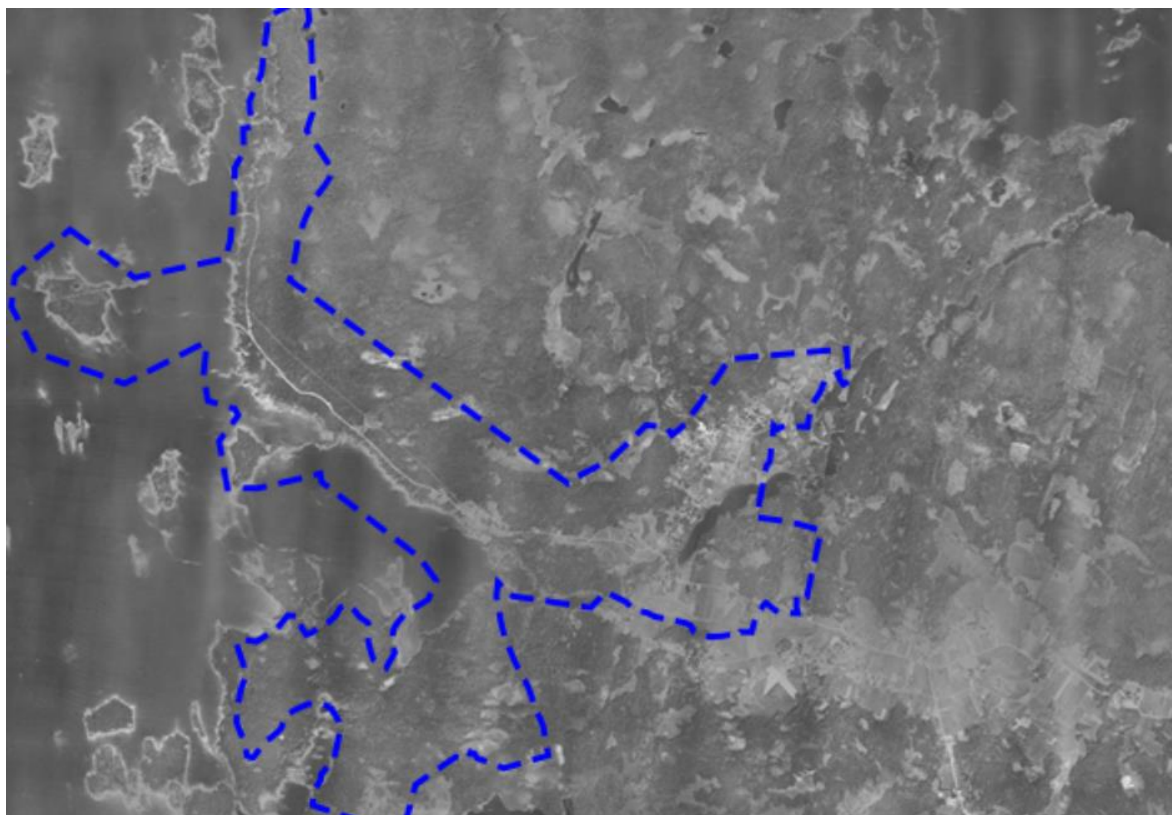

Kuva 22 Jungsundin viljelysmaita vuonna 1938. Kuva: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Laidunmaat olivat jaettu kylittäin, ja karja vaelsi vapaasti hakamailla. Perinteiset hakamaisemat ovat edelleen osa alueen kulttuurimaisemaa. Maankohoamisen myötä entisen merenpohjan riutoista saatiin lisää viljelysalaa ja pellot laajenivat vuosikymmenten aikana yhä suuremmiksi. 1900-luvun myötä maanviljelys alueella koneellistui, ja pienviljely vaihtui suuriksi viljelyaloiksi. Valtaosa alueen asukkaista sai elantonsa maanviljelystä 1950–60-luvuille asti, minkä jälkeen viljely on vähentynyt. (Granö & Pada, 1982.)

Kuva 23 Vuoteen 1922 mennessä selvitysalueen pellot ovat laajenneet, ja Iskmoon tullut lisää tiloja. Asutus ja viljely ovat laajentuneet niin ikään selvitysalueen länsiosaan sekä metsäalueiden keskelle. Kartta: Vanhat kartat.

Kuva 24 Vuoden 1954 ilmakuvassa näkee asutuksen laajenemisen Alskatvägenin varrella sekä nykyisen Köklotintien rakentumisen. Kuitenkin asumisen pääkeskittymät ovat Iskmon ja Jungsundin kylissä. Viljelykset sijaitsevat entisillä paikoillaan ja asutus teiden varrella. Kuva: Maanmittauslaitos.

Kuva 25 Vuoden 1970 peruskartassa tilanne on pitkälti sama kuin vuoden 1954 ilmakuvasa. Kartta: Maanmittauslaitos.

Kuva 26 Vuoden 1994 ortokuvassa suurimmat muutokset alueella liittyvät liikennejärjestelyihin. Alskatintie jatkuu etelään kohti Vaasaa ja selvitysalueen länsireunassa on rakenteilla oleva Raippaluodon silta. Kuva: Maanmittauslaitos.

3.2 Grönvikin lasitehdas

Grönvikin kartanon päärakennus rakennettiin 1700-luvulla, ja sen rakentajana oli oletettavasti Grönvikfladanissa toiminut laivanrakentaja. 1800-luvun alussa vaasalainen kauppias Johan Grönberg osti Iskmosta tilan, jossa oli lasinvalmistukseen sopivaa hiekkaa sekä satamapaikka. Vuonna 1812 hän sai luvan lasitehtaan perustamiseen, ja aluksi tehtaan työntekijät tulivat Ruotsista sekä myöhemmässä vaiheessa Ranskasta ja Belgiasta. Vuonna 1844 tehtaan alaisuuteen kuului $\frac{2}{5}$ Iskmosta sekä kolmasosa eteläisestä Jungsundista.

Grönvikin tehtaassa tuotettiin eniten ikkunalasiasia, mutta myös pulloja, juomalaseja sekä apteekkilaseja. Lasitehtaan yhteydessä oli myös laivanveistämö sekä vuosina 1841–1907 fajanssitehdas. 1900-luvun alkupuolella lasitehtaassa alkoivat taloudelliset vaikeudet, ja tehdas lopetti toimintansa vuonna 1907. (Karlsson, Kiuru & Airola, 2002).

Kuva 27 Brage-kuoro Grönvikin kartanon portailla vuonna 1950. Kuva: Karl Alfred Nyström, Svenska litteratursällskapet i Finland.

3.3 Rakentaminen

Laivanrakennushistorian vuoksi asuinrakentamisen laatu on ollut ruotsinkielisellä Pohjanmaalla korkea. Asuinrakentamisen kehittyminen alueella ajoittain tarkoitti kuitenkin uusien teknisten innovaatioiden sijaan vanhojen rakennustekniikoiden yksinkertaistamista. Tästä esimerkkinä monet monimutkaiset ja pikkutarkat yksityiskohdat löytyvät vanhimmista rakennuksista. Maaseudun rakennukset rakennettiin suurilta osin kuusihirsistä, mutta mikäli mäntyhirttä oli saatavilla, sitä käytettiin paremman kestävyytensä vuoksi. Kuusihirsien kapeammat rungot vaikuttivat usein myös rakennusten mittasuhteisiin. 1500-luvulla tyypillinen asuinrakennus oli pieni tupa, jonka keskellä oli avotuli.

Alkujaan hirsirunkoiset rakennukset lepäsivät nurkkakivien varassa, ja tämä perustamistapa piti pintansa pitkälle 1800-luvulle. 1700-luvulta 1800-luvun puoliväliin asuinrakennukset perustettiin usein maanvaraisina, jonka jälkeen sokkelit muuttuivat vähitellen lohkokivisiksi. Alkujaan lohkokivet olivat vaihtelevan muotoisia, mutta 1900-luvun alussa kiviä alettiin muotoilla myös rakentamisen tarpeisiin, ja niistä tuli suorakulmaisia. 1900-luvun rakennustekniikan kehittyessä vanhoja rakennuksia korotettiin maanvaraisista perustuksista kivijalan päälle.

1700-luvulla tuohikatto oli yleisin vesikattotyyppi, mutta myös lankkukattoja oli runsaasti. Turvekatot katosivat käytöstä vähitellen, ja 1900-luvun alussa niitä löytyi vain muutamia, ja nekin pääosin saunarakennuksissa.

Vanhin alueen rakennuksissa säilynyt ikkunatyyppi on 1800-lopulta oleva kuusiruutuinen ikkuna. 1900-luvun myötä ikkunat muuttuivat neliruutuisiksi ja vähitellen myös T-puiteikkunoita alkoi näkyä alueella. Vanhimmissa rakennuksissa ei ollut lainkaan kuisteja, mutta 1900-luvun alussa asuinrakennuksiin saatettiin tehdä arkkitehtonisesti näyttävä, mutterinmuotoinen ja korkea kuisti.

Muuttoliikkeen vaikutus on nähtävissä asuinrakennuksissa, sillä asukasmäärän kasvaessa vanhoja rakennuksia on purettu ja korvattu suuremmilla uudisrakennuksilla. Myös 1960- ja 1970-luvuilla tehdyt peruskorjaukset ovat muuttaneet voimakkaasti säilyneitä rakennuksia. (Rune, 1965)

Kuva 28 Pansarholmen Jungsundissa vuonna 1950. Kuva: Karl Alfred Nyström, Svenska litteratursällskapet i Finland.

Kuva 29 Selvitysalueella on aiemmin tunnistettuina arvokohteina Pohjanmaan teollisuuden kartanoista Grönvikin lasitehtaan RKY-alue sekä Grönvikin entisen lasitehtaan päärakennus. Taustakartta: Maanmittauslaitos.

4 Rakennetun kulttuuriympäristön nykytila

4.1 Grönvikin entinen lasitehdas

Kuva 30 Päärakennuksen lounaisjulkisivu (vasemmalla) ja koillisjulkisivu (oikealla).

Grönvikin tehdas- ja tuotantorakennukset ovat RKY-alueelta purettu, mutta 1700-luvun loppupuolelta oleva päärakennus on edelleen paikallaan. Kartanorakennuksen pihapiirissä on laaja puutarha, ja pihapiiriä ympäröi vanha kiviaita. Suurikokoisesta navettarakennuksesta on jäljellä vain sen kivijalka, mutta pihapiirissä on edelleen pienempi asuinrakennus sekä useampia varastorakennuksia.

RKY-alueeseen kuuluu Grönvikin kartanon pihapiiriin lisäksi Alskatintien lounaispuolella sekä Långkärrvägenin länsipuolella olevat kaksi kiinteistöä, joista toisen päärakennus on 1980-luvulta ja toisen oletettavasti 1950-luvulta. Kiinteistöt eivät ole maisemallisesti tai rakennustaiteellisesti yhteydessä kartanon kanssa, mutta ovat osa historiallista kokonaisuutta.

Kuva 31 Grönvikin kartanon pihapiiriin kuuluu laaja puutarha, joka on osittain viljelyskäytössä (vasemmalla). Entinen suurikokoinen navetta on raunioina ja siitä on jäljellä vain kiviperustusta, mutta luonnonkivisokkelinen varastorakennus on edelleen pystyssä (oikealla).

Kuva 32 Grönvikin kartanon pihapiirin ulkopuolella on nykyään uudempiä asuinrakennuksia niin Alskatintien lounaispuolella (vasemmalla) kuin Långkärrvägenin varrella (oikealla).

4.2 Maatilat

Vaikka maanviljelys elinkeinona on vähentynyt 1960-luvulta lähtien, on Iskmon ja Jungsundin alueella edelleen paljon avoimia viljelysmaita sekä hakoja, joilla karja laiduntaa. Usea alueen asuinrakennus on ollut aikanaan maatilan päärakennus, ja pihapiireissä on edelleen suurikokoisia navettoja sekä pitkiä varastorakennuksia muistuttamassa maanviljelyksestä alueen elinkeinona. Pihapiirit ovat avonaisia, ja talousrakennukset sijoittuvat usein suorassa kulmassa päärakennuksen viereen.

Kuva 33 Jungsundintien varrella avautuvat alueen idyllisimmät hakamaat (vasemmalla) ja viljelykset (oikealla).

Kuva 34 Maatilojen pihapiirejä Jungsundissa (vasemmalla) ja Iskmossa (oikealla).

Kuva 35 Pihapiirit ovat avoimia, ja suurikokoiset talousrakennukset ovat merkittävässä osassa maatilojen maisemassa.

4.3 Asuinrakennukset

Selvitysalueella tyypillinen asuinrakennus on 1½-kerroksinen ja puuverhottu. Julkisivut ovat usein punaiseksi maalattuja, mutta myös vaaleita ja keltaisia rakennuksia löytyy jonkin verran. Suurin osa rakennuksista on satulakattoisia, ja muut kattomuodot ovat selvitysalueella poikkeuksellisia. Ikkunatyypit vaihtelevat moniruutuisista, pystypuitteellisiin, T-puitteellisiin sekä kokonaan uusittuihin yksiruutuisiin ikkunoihin. Asuinrakennuksissa on niin ikään usein nähtävissä rakennustekniikan kehittyminen, etenkin kohteissa, joihin on tehty 1900-luvun puolivälissä peruskorjaus. Asumismukavuuksien päivittämisen yhteydessä pärekatto on vaihdettu peltikatoksi ja rakennuksia laajennettu. Selvitysalueen erityispiirteenä on myös asuinrakennusten näyttävät koko julkisivun korkuiset kuistit, joista vanhimmat ovat 1900-luvun alusta.

Kuva 36 Jungsundissa (vasemmalla) ja Iskmossa (oikealla) on säilynyt kaksitupaisia, pienikokoisia asuinrakennuksia. Rakennuksia on vuosien varrella peruskorjattu sekä usein myös laajennettu.

Kuva 37 Asuinrakennusten julkisivut ovat useimmiten punaiseksi maalattuja, mutta myös vaaleita ja vaaleankeltaisia julkisivuja on runsaasti.

Kuva 38 Alueen erityispiirteenä ovat arkkitehtonisesti näyttävät kuistit, jotka nousevat koko julkisivun korkeudelle.

Kuva 39 Suurimmassa osassa selvitysalueen asuinrakennuksissa on satulakatto, ja mansardikatot (vasemmalla) sekä aumakatot (oikealla) ovat poikkeuksellisia.

Kuva 40 Suurin osa alueen rakennuksista on puuverhottuja, mutta muutamissa asuinrakennuksissa on puuverhouksen sijaan levyverhous (vasemmalla) tai rappaus (oikealla).

Kuva 41 Iskmontien ja Jungsundintien risteyksessä on muutamia 1980-luvun asuinrakennuksia (vasemmalla). Myös 2010-luvun asuinrakennukset ovat ammentaneet arkkitehtuurissaan alueen erityispiirteistä (oikealla).

4.4 Talousrakennukset

Iskmo-Jungsundin alueella erottuvimpia talousrakennuksia ovat suurikokoiset navetta-talli-varastorakennukset, jotka ovat pihapiirissä hallitsevia elementtejä. Vanhimmat rakennukset ovat usein hirsirunkoisia, ja niissä on peiterimaverhous, mutta alueella on paljon myöhemmin rakennettuja puurunkoisia piharakennuksia. Osassa

talousrakennuksia on punatiilirunko tai lohkokivisokkeli. Värykseltään ulkorakennukset ovat pääosin punaisia, ja niissä on valkoiset peitelaudat sekä keltaiset tai siniset ovet, mutta myös muunlaisia värityysratkaisuja on havaittavissa. Viljan varastointiin ja käsittelyyn liittyviä rakennuksia on jäljellä vähäisesti, mutta pihapiireissä on kuitenkin edelleen hajanaisesti aittoja sekä muita varastoja. Monissa pihapiireissä on myöhemmin rakennettuja saunarakennuksia.

Kuva 42 Alueelle tyypilliset navetta- ja tallirakennukset ovat merkittävä osa alueen maisemaa ja pihapiirejä.

Kuva 43 Suurikokoisia tallirakennuksia on rakennettu eri aikakausilla ja monenlaisista materiaaleista.

Kuva 44 Navetta- ja tallirakennusten lisäksi pihapiireissä on pitkiä, moniovisia varastorakennuksia, joiden yhteydessä on usein autotalli erillisen rakennuksen sijaan.

Kuva 45 Selvitysalueella on myös muutamia pienikokoisia hirsiaittoja.

4.5 Koulut ja julkiset rakennukset

Selvitysalueelta ei löydy monia julkisia rakennuksia, vaan palvelut ovat pääosin sijoittuneet alueen ulkopuolelle. Alueella merkittävin julkinen rakennus on Iskmon päiväkoti, joka on ollut aikanaan käytössä koulurakennuksena. Lähimmät kirkot sijaitsevat Raippaluodossa, Koivulahdessa ja vetokannaksella, mutta Iskmossa on evankelisluterilaisen kirkon rukoushuone. 1980-luvulla Alskatin alueelle rakennettiin leirikeskus, joka on Vaasan suomalaisen seurakunnan omistuksessa.

Kuva 46 Iskmon päiväkodin ja entisen koulun julkisivut pohjoisesta (vasemmalla) ja etelästä (oikealla) katsottuna.

Kuva 47 Jungsundintien varrella ollut entinen koulurakennus 1800-luvulta on purettu, ja sen paikalla on 1950-luvun asuinrakennus (vasemmalla). Evankelis-luterilainen rukoushuone sijaitsee Iskmontieltä hieman sivussa (oikealla).

Kuva 48 Lähellä Raippaluodon siltaa Munkgrundsvägenillä sijaitsee Alskathemmet-leirikeskus (vasemmalla). Köklotintien varrella puolestaan on niin ikään 1980-luvulta oleva vapaa-aikalaitos.

4.6 Kivimuurit

Selvitysalueelle leimallisen piirteen muodostavat lukuisat kivimuurit, jotka ovat olleet keskeinen osa alueen kulttuurimaisemaa jo varhaisista ajoista. Viljelymaata kiviseen maaperään raivatessa peltoalueelta poistetuista kivistä tehtiin usein aidat sen ympärille. Erilaisten kiviaitojen alkuperän ajoittaminen on kuitenkin vaikeaa, sillä ne ovat metakroonisia eli niitä on tehty, purettu ja muutettu useasti.

Kuva 49 Alueella olevia kivimuureja (Grönvikin kartano, Iskmontien pohjoisosa)

Katso liite: **Liite 1**

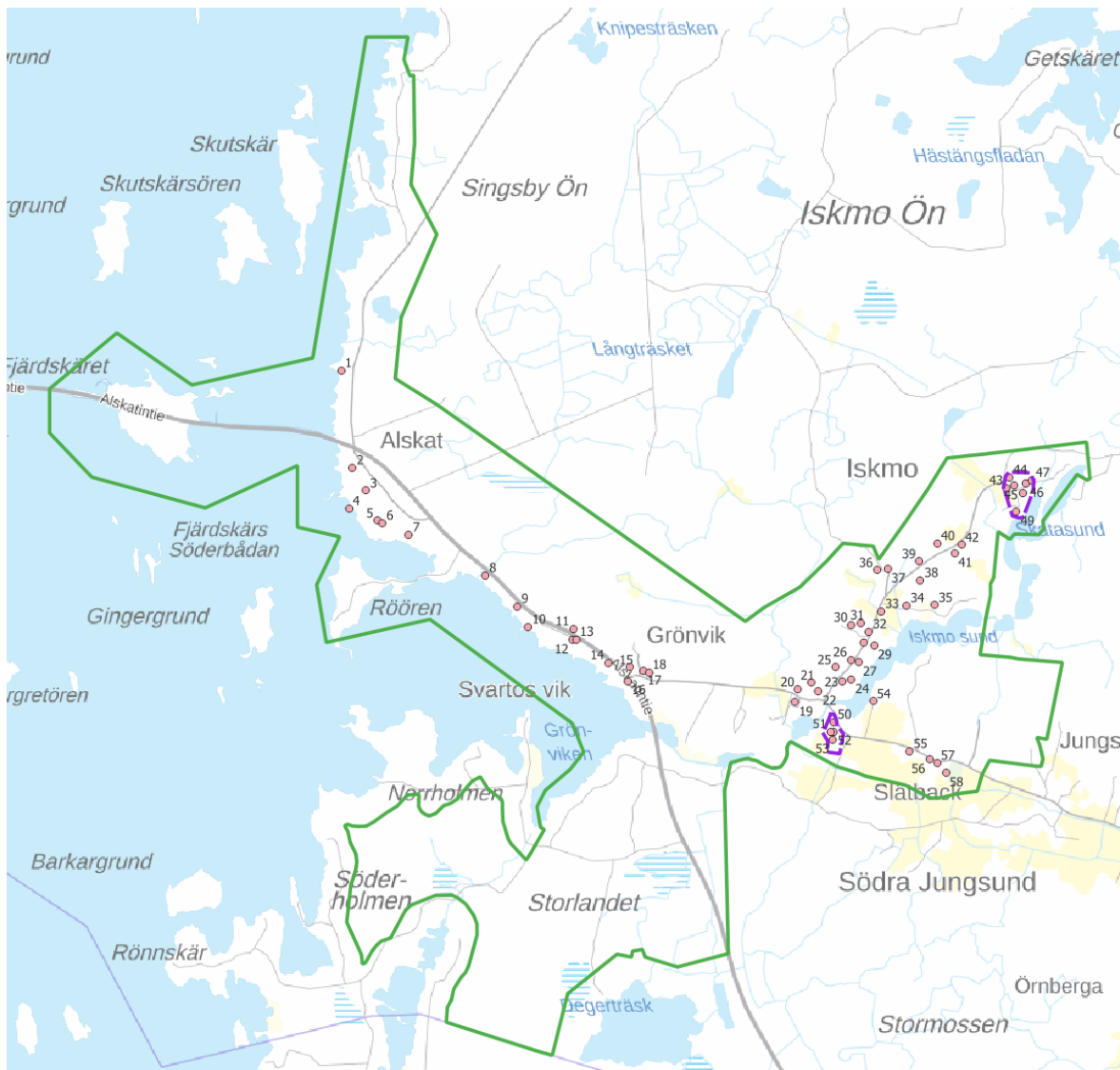
Kohdekortit

5 Yhteenveto ja johtopäätökset

5.1 Yhteenveto

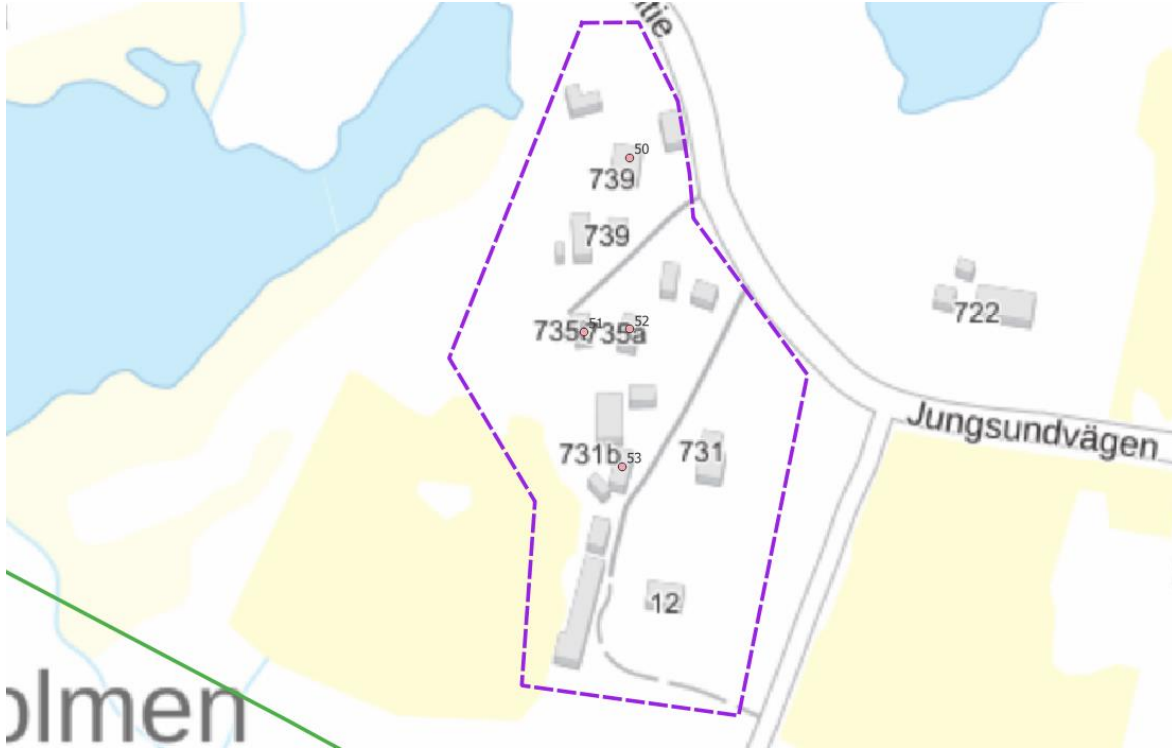
Alueen tunnettu asutushistoria ulottuu 1300-luvulle asti, ja vanhimmat säilyneet rakennuskohteet ovat 1700-luvulta. Asutuksen pääpaino on ollut selvitysalueen itäosassa Iskmon ja Jungsundin kyläalueilla. Alueen merkittävin rakennetun kulttuuriympäristön kohde on Grönvikin entinen lasitehdas, joka on osa Pohjanmaan teollisuuden kartanoiden RKY-kokonaisuutta ja jonka päärakennus on lailla suojeltu. Alueen rakennuskanta on valtaosin asuinrakentamista ja entisiä maatiloja talousrakennuksineen, julkisia rakennuksia on vähän.

5.2 Johtopäätökset ja arvot

Kuva 50 Alueen inventoidut kohteet ja tunnistetut arvoalueet. Taustakartta: MML.

Selvityksen yhteydessä laadittiin kohdekortit 58 kohteesta ja tunnistettiin kaksi kulttuuriympäristön arvoaluetta. Kohdekorttien yhteydessä on nostettu esiin inventoitujen kohteiden arvot ja niiden perustelut. Arvokkaimmat kohteet ovat painottuneet Iskmontien varrelle, Iskmon salmen itäpuolelle Jungsundintien varrelle sekä Grönvikin kartanon alueelle. Nämä ovat alueita, joilta löytyy niin ikään selvitysalueen vanhin rakennuskanta.

Kuva 51 Pansarholmsin arvoalueen sijainti Jungsundintien varrella. Taustakartta: MML

Kuva 52 Lobackenin arvoalueen sijainti Iskmontien päässä. Taustakartta: MML.

Kulttuuriympäristön arvoalueista toinen sijoittuu Jungsundintien ja Pansarholmsvägenin risteyksen lounaispuolelle ja toinen Iskmontien pohjoisosaan, Lobackenin ja Smejdbackenin varrelle. Molemmat alueet ovat suhteellisen tiiviisti rakentuneita ja niiltä löytyy useita yksittäisiä arvokohteita. Alueiden rakennuskanta on kerroksellista, mutta vanhimmat asuinrakennuskohteet ovat 1800-luvulta. Lobackenin arvoalueen pihapiireissä on myös kiviaitoja.

5.3 Suositukset

Selvityksen yhteydessä tunnistetut arvokohteet ja kaksi kulttuuriympäristön arvoaluetta tulisi huomioida jatkossa maankäytön suunnittelussa. Rakennushistoriallisesti arvokkaiksi määriteltujen kohteiden säilyminen tulisi turvata ja rakennusten korjaus- ja muutostöissä tulisi huomioida niiden ominaispiirteet ja arvot. Myös alueelle tyypilliset suurikokoiset talousrakennukset on hyvä huomioida osana monikerroksista rakennettua kulttuuriympäristöä.

Maisemallisesti arvokkaiden pihapiirien rakenne ja mittakaava olisi tärkeää säilyttää. Rakentamisen suunnittelussa ja ympäristön hoidossa on niin ikään hyvä huolehtia näkymien säilymisestä. Huomiota tulisi kiinnittää sekä arvokohteista, kuten pihapiireistä, ulospäin avautuviin näkymiin, että arvokohteiden merkitykseen maisemassa ja niitä kohti suuntautuviin näkymiin.

Jäljellä olevien peltoalueiden ja hakamaiden säilymistä avoimena tulee tukea. Tämä on erityisen tärkeää selvitysalueen itäosassa Jungsundintien varrella, jossa avoin maalaismaisema yhdistyy osaksi laajempaa Jungsundin kylän peltomaisemaa. Vanhojen teiden, kuten Iskmontien ja Jungsundintien, luonne ja mittakaava olisi tärkeää säilyttää.

6 Lähteet

- Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö II. Ympäristöministeriö, ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66/1992. Helsinki, 1993.
- Granö, Britt-Louise; Pada, Irene. *Iskmo-Jungsund förr och nu*. 1982.
- Ek, Michael. *En kort historik om byarna Norra, Södra Jungsund och Iskmo*. Mustasaaren kunta, 1998.
- Heilu Oy. *Iskmo-Jungsundin osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi*. 2025.
- Hembygdsforskargruppen i Iskmo och Jungfrusund. *Iskmo-Jungsund förr och nu. Del 3*. 1993.
- Hiekkanen, Markus. *Grönvikin lasitehtaan alue Mustasaarella. Kertomus virkamatkasta 9.1.1995*. Museovirasto, 1995.
- Karlsson, Svenolof; Kiuru, Veijo; Airola, Tuula. *"Nurja ja vaikea kansa". Mustasaaren kunta 650 vuotta*. Mustasaaren kunta, 2002.
- Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovirasto. www.kyppi.fi
- Lessing, Rune. *Svenska Österbottens bebyggelse. En skildring i ord och bild*. Nordisk hembygdskultur, 1965.
- Lindahl, Herbert. *Iskmo-Jungsund förr och nu. Del 2*. Hembygdsforskarklubben i Iskmo och Jungsund, 1989.
- Mustasaaren strateginen yleiskaava. Mustasaaren kunta, 2013.
- Pohjanmaan maakuntakaava 2040. Pohjanmaan liitto, 2022.
- RHO kuva-arkisto.
- Suomen maatilat 5, Oulun ja Vaasan läänit*. 1933.
- Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. www.rky.fi
- Vanhat kartat -palvelu. <https://vanhatkartat.fi/>
- Vantalo, Simo. *Lasitehtaiden inventointi*. Riihimäen Lasimuseon julkaisu.
- Vår hembygd Korsholm. Kotiseutumme Mustasaari*. Botnia-foto, 1995.
- Österholm, Henrik. *Svenska Österbottens historia IV*. Svenska Österbottens landskapsförbund, 1983.

Liitteet

Liite 1	Kohdekortit
Liite 2	Kartta

